

FORANDRING AF VENDSYSSELS VESTKYST

Af C. Klitgaard.

Den, der nøjere iagttager Jyllands Vestkyst, vil ikke undgaa at bemærke, at den Tid efter anden forandrer sig; nogle Steder foregaar der ved Havets Kræfter Bortskæringer af den, andre Steder sker der Tilskylning af Land, og saaledes har det vel været fra tidlige Tider, om hvilke vi ikke nu kan skaffe os nogen Viden ad geologisk eller historisk Vej, idet vore Kundskaber om *Tilskylning* af Land næppe kan føres længere tilbage end til det saakaldte Stenalderhavs Tid, fra hvilken vi mange Steder ser Litorinatidens mere eller mindre tydelige Kystformationer; men hvor meget Land, der siden den Tid er *skyllet bort*, kan der ikke faas nogen Viden om.

Med Hensyn til Landvindingen maa ogsaa erindres, at særlig den nordlige Del af Jylland i Tidens Løb efter Litorinasænknningen har hævet sig op af Havet og maaske endnu hæver sig, saa alt det nye Land ikke er fremkommet ved Tilskylning, selv om Hovedparten maa formodes at være det.

»Ved *Bovbjerg* tabes Land ved Storm og Fraade,
ved *Blokhus* vindes Land af Havets Naade«,

skrev Christian Richardt for et halvt hundrede Aar siden i en Fremmedbog hos mine Forældre i Blokhus, og i det følgende skal ad historisk Vej søges paavist nogle af de Kystforandringer, der er foregaaet paa Vendsyssels Vestkyst.

I »Historisk Tidsskrift« 8. I. 153—166 har Johannes Steenstrup offentliggjort en lille Artikel om »Danmarks Tab til Havet i hi-

storisk Tid«, og han vender sig i den imod Klithistorikeren C. C. Andresens Udtalelse om, at der efter hans Beregninger — paa Grundlag af Landtabet ved Agger 1815—1859, gennemsnitlig 12 Alen (7,5 m) om Aaret — er tabt 2 Mile langs Jyllands Vestkyst, hvilket i Løbet af 2000 Aar vilde blive til ialt 80 Kvadratmile¹⁾.

Troels-Lund har godtaget Andresens Antagelse og regner med²⁾, at der i de ca. 300 Aar fra Frederik II.s Tid er gaaet 12 Kvadratmile tabt af Jyllands Vestkyst, eller et Areal som Falster og Møen tilsammen; men ogsaa denne Mening vender Steenstrup saavel som flere andre Historikere sig imod, og Steenstrup fremkommer bl. a. med den gode Argumentation, at hvis Landtabet havde været saa stort siden Frederik II.s Tid, maatte vi ad arkivalisk Vej (Jordebøger, Lensregnskaber, Præsteindberetninger m. v.) kunne faa oplyst Navnene paa de Bebyggelser, der laa paa det tabte Land; men det kan vi kun i enkelte Tilfælde. Nok er der paa Vestkysten gaaet mange Byer og Gaarde tabt; men de er gaaet under i Sandflugten i 15—1600'erne.

Medens Steenstrup her har set rigtigt, stiller jeg mig tvivlende overfor hans og Troels-Lunds Udtalelser om, at Borttagelsen af Ler og Sten ved Stranden og Ødelæggelse af Skove, Krat og Buskvækster (Tjørn og Graaris) skulde have befordret Havets Bortskæring af Landet. Her findes jo kun faa Steder som ved Hirtshals Fyrbakke store Sten i en saadan Mængde, at de kan indvirke paa Strømforholdene og i nogen Grad beskytte Kysten mod Bølgeslaget, og disse Sten har man i tidligere Tid maattet lade ligge, ligesom man heller ikke havde Anvendelse for dem. Andre Steder er der vel paa sine Steder Sten; men det er Ral, som først i vore Dage har faaet nogen større Anvendelse som Vej- og Byggemateriale.

Fra *Bulbjerg* — hvor der ikke synes at være sket synderligt Tab af Land i nyere Tid, idet den isolerede »Skareklint«³⁾ endnu

1) C. C. Andresen »Om Klitformationer og Klittens Behandling og Bestyrelse« (1861).

2) »Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16. Aarh.« I. 18 (1879).

3) Vel egentlig Skareklev, jvf. Svinkløv, Torup Kløv, Kløv i Hunstrup, Mandalskleven o. fl. = stejl Bakke, Klippe.

staar i ringe Afstand fra Kysten eller Bulbjergs Klint⁴⁾ — over *Vust, V. Torup, Klim, Kollerup* og *Hjordtal* Sognes Havkyst ligger et mægtigt Lag groft Ral, der vel nok skærmer Kysten mod Bortskæring, ligesom det hindrer Sandflugt, saa Kysten enkelte Steder som paa Grønnestrand i Kollerup Sogn er græsklædt lige ud til Havet. Og østligst staar Kridtklinten *Svinkløv* i *Hjordtal* Sogn som Forpost mod Havets Angreb. Dette beskyttende Rallag, der flere Steder dannede Volde paa et Par Meters Højde over Havfladen, er dog utvivlsomt af ret sen Oprindelse, thi navnlig over *Kollerup* og *Hjordtal* Sogne her er 1550—1600 gaaet en mægtig Sandflugt, som har aflejret store Klitpartier og ødelagt meget Jord og mange Landsbyer⁵⁾.

I de senere Aar og da navnlig i Aarene 1940—44 er der mellem Bulbjerg og Svinkløv fjernet Tusinder af Læs Ral i Jernbanevogne og Biler fra denne Kyst, og det tør ikke anses for udelukket, at det vil faa Indflydelse paa Kystformationen her baade med Hensyn til fornyet Sandflugt og til Havets Angreb, selv om Materialvandringen endnu foregaar som forhen.

Det forholder sig jo saaledes med denne Materialvandring, at medens Kyststrømmen gaar fra *Bovbjerg* mod Syd, hvad der bl. a. ses af Udløbet ved Hvide Sandes Forskydning mod Syd, gaar Kyststrømmen nord for *Bovbjerg* mod Nord, drejer om i Øst ved *Hanstholm* og følger Kysten op til *Skagens Gren*, for i Kattegat at vende om ved den svenske Kyst og derefter under Norge at løbe ud i Vesterhavet igen. Denne Kyststrøm medfører Sand, Grus og Ral fra de Steder, hvor Havet skærer bort af Kysten, altsaa navnlig fra de fremspringende Partier som *Bovbjerg, Hanstholm, Bulbjerg, Svinkløv, Rubjerg Knude, Lønstrup* og *Næsset i Horne* (Hirtshals Fyrbakke), og Materialet aflejres atter i Bugterne. Da Sandet er lettest for Strømmen at medføre, kommer det først, derefter fint Grus, saa grovere Grus og endelig

4) I *Trap: Danmark V, 336, (1924)*, angives Skareklits Afstand fra Bulbjerg til 130 m, »*Danske Atlas*« (1769) opgiver den til omtrent 40 Favne = ca. 75 m, men denne Angivelse er jo paa Slump og tør næppe tages som Bevis for, at der senere er bortskaaret 55 m. af Klinten, selv om noget vel nok er gaaet tabt.

5) *Præsteindberetninger 1571 og 1625.*

Ral. En Mand, født 1819, har fortalt mig, at endnu 1830 var Gruset ikke naaet øst for Svinkløv, men i min Barndom c. 1875 var det kommet forbi Tranum, og ved Aar 1935 var det kommet helt hen paa Rødhush Strand, hvilket vil sige, at det i 100 Aar er rykket ca. 15 km frem.

Men ogsaa paa denne Strækning har Behovet for Grus i den sidste halve Snes Aar ført til, at der er bortkørt Tusinder af Billæs, saa Bunden af Gruslaget mange Steder er naaet, hvad der har medført, at Havet er begyndt at skære ind mellem *Tranum* og *Rødhush*, og nogen ny Sandflugt vil vel nok blive Følgen, selv om den kan optages af de nu godt bevoksede Klitter mod Stranden.

Som ovenfor nævnt aflejres det af Strømmen medførte Materiale i Bugterne, og derfor ser vi, at der her sker Tilvækst af Landet. Dette er saaledes Tilfældet inderst i den saakaldte *Jammerbugt* — et Navn af ny Oprindelse — fra ca. 4 km syd for *Blokhush* til en halv Snes km nord derfor.

1882 strandede 2 km nord for *Blokhush* Barken »Tre Venner« af Christiania; 1883 roede jeg i Baad inden om Vraget, men 1916, da Resterne blev opbrudt til Brændsel under Verdenskrigen, stod Vraget paa Stranden halvvejs mellem Klitten og Havet, saa meget Land var her tillagt i de forløbne 34 Aar. Saavel syd som nord for *Blokhush* ser man ogsaa store Nydannelser af Klit, og siden min Barndom i 1870'erne er her tillagt et Areal af ca. 40 m Brede.

Længere mod Nord, ved *Løkken*, er der tillagt meget Land, hvilket dog for en stor Del skyldes den 1918 anlagte Mole, som bryder Strømmen; men til Gengæld sætter denne nu ind nord for Molen og bortskærer i Storm Klitterne nord for *Fureby Bæk*. En lignende Virkning har den 1919 anlagte *Hirtshals Havn* haft, idet der paa Vestsiden af den foregaar Tilskylning af Sand, medens Havet skærer bort af Landet øst for Havnen.

Nord for *Løkken*—*Fureby* er Stranden ganske smal, og her saavel som længere nord paa i *Lyngby*, *Rubjerg* og *Maarup* Sogne indtil forbi *Lønstrup*, har Havet i umindelige Tider bortskyllet Land; men nu yder de jævnt høje Lerskrænter her en ret

stor Modstand mod Nedbrydningen, som derfor ikke foregaar med nogen stor Fart.

Præsten i Børglum udtaler 1638 i sin topografiske Indberetning til Ole Worm⁶⁾, at en stor Fyrreskov i *Fureby* Sogn, der stod langt vesten for Byen og Kirken, i fordums Tid er borttaget af det oceaniske Hav, som nu straks er der udenfor. Han udtaler ogsaa, at Sognet menes at have Navn af denne Skov, en Etymologi, som Nutiden dog ikke godkender. Et lokalt Sagn fortæller endvidere, at der her har ligget en Landsby *Kinderup*, som Havet har borttaget; men slige Sagn tør ikke tillægges større Værdi. Hvad den nævnte Fyrreskov angaar, siger Naturforskeren Niels Thaarup⁷⁾, der var her 1763 paa en geologisk Rundrejse, at man hist og her ser Stubbe og Rødder af den i Grunden saavel som Egetræer, der ligger 4—5 Alen dybt; men denne Skovbevoksning har dog næppe været helt ude ved Stranden, hvad Thaarup heller ikke siger; den har sikkert været i Sognets Moser øst for Kirken.

Tabet af Land foregaar naturligvis væsentligst ved Stormfloder, naar Havet af Vestenstorm drives mod Land med vældig Kraft. Natten mellem 1. og 2. Juledag 1806 blev en stor Del af Klitten ved *Løkken* bortskyllet af Havet tillige med 2 beboede Huse, og et Fartøj, der laa paa Stranden, blev kastet nogle Favne i Vejret op paa Klitbakkerne⁸⁾, en Tildragelse, som nu vilde være utænkelig her, da der nu er en meget bred og høj Strand og en mægtig Klitbarriere mellem Byen og Stranden, hvilken er fremstaaet efter 1885 ved at lade Flyvesandet opfange af et Bælte af Klittag og fra ca. 1911 af Fyrreudhugst.

15. Jan. 1818 blev ogsaa flere Bygninger i *Blokhus* beskadiget af Højvande, der i Forbindelse med Orkanerne 27. Nov. og 21. Dec. 1825 navnlig forandrede Kystforholdene ved *Agger*⁹⁾, som yderligere led Skade ved Stormfloder 3. Feb. og 28. Nov. 1825, og vist i Orkanen 11. Marts 1822 drev en lille Skude i *Blokhus*

6) Jyske Saml. 4. I. 98.

7) Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml., Fol., Nr. 411.

8) Jyske Efterretninger Nr. 2 — 1807.

9) Borchs Avis Nr. 15, 1818 og Januar 1825.

op over Klitten og landede paa Agrene ved Huset Matr. Nr. 69. Sligt vilde være ganske utænkeligt, efter at der nu er lagt saa meget Land til.

Af Regnskaber fra Sejlstrup Len 1610 ff. ser man, at Nordmændene, der kom til Kysten med deres store Baade for at bortbytte Tømmer og andet mod Korn og Fedevarer, stadigt landede paa *Lyngby Strand*, men efter 1624 paa *Fureby Strand*, hvor Handelspladsen *Løkken* (Fureby Løkke) først blev anlagt 1678, og det tør vist derfor antages, at »Nordbaggernes« Flytning af Landingsplads skyldes, at Stranden ved Lyngby da ikke længer egnede sig til Oplosning her af deres Trælast og til at opslæbe deres Baade paa, fordi den var blevet ganske smal ved Havets Bortskæringer. Geologiske Undersøgelser viser da ogsaa, at der i Fureby, Lyngby og Rubjerg Sogne maa være skaaret meget Land bort, men ikke hvornaar det er sket. 1890 laa der ved *Kodal* mellem Løkken og Sønder Lyngby en stor Sten ca. 31 m fra Klinten; 1906 var Afstanden kun 26 m, saa der var altsaa i 16 Aar tabt 5 m Land.

Gaar vi længere mod Nord, kommer vi til det af Sandflugt meget hærgede *Rubjerg Sogn*, hvor Højdepunktet *Rubjerg Knude* med Fyr, anlagt 1900, staar som stærk Forpost mod Havet. I Indberetning til Ole Worm 1638 skriver Sognepræsten¹⁰⁾: »Sydvest for Rubjerg Kirke haver været et stort højt Bjerg ved Navn Ruberg Knud, hvilket er længe siden udfaldet i Havet«. Da Knuden jo endnu findes (højeste Punkt 74 m), selv om det kun er dens østlige Skraaning, der er i Behold, og den ligger *nordvest* for Kirken, maa Rubjerg Knude, hvis man skal godkende Præstens Oplysning, før 1638 have haft sin største Højde adskilligt længere mod Syd.

Statsgeolog Axel Jessen oplyser i sin »Vendsyssels Geologi«¹¹⁾ (1918), at ved at sammenholde Videnskabernes Selskabs Kort fra 1785—87 med Generalstabens Kort fra 1886—88 er der i de 100 Aar her skaaret 250 m bort af Landet, og Bortskæringen er fortsat, saa der — vist 1884 — blev foretaget Hartkornsafskrivning.

¹⁰⁾ Jyske Saml. 4. I. 87.

¹¹⁾ S. 220.

Fra Rubjerg Sogn naar vi mod Nord til *Maarup* Sogn, hvor ogsaa findes en fremspringende Lerknude, en Fortsættelse af Rubjerg Klinten, som Havet har slidt paa. Vest for den nu nedlagte Maarup Kirke rejstes i 1870'erne en Sten til Minde om Kong Christian IX.s Besøg her 1871. Denne Sten stod 1889 ca. 83 m fra Klinten, men 1906 kun godt 69 m derfra, og der var altsaa i 17 Aar tabt 14 m. I 1936 maalte jeg Stenens Afstand fra Klinten til godt 45 m, saa der i de fra 1906 forløbne 30 Aar var gaaet ca. 24 m tabt. En københavnsk Badegæst i Lønstrup, der syntes, at Mindestenen stod paa et uheldigt Sted, flyttede den 1940 egenmægtigt, og den danner altsaa ikke noget Fikspunkt længer.

Ved *Lønstrup* By har Havet ogsaa taget Land, og af Vennebjerg Herreds Tingbog 21. Marts 1642 fremgaar, at der, hvor Mads Mikkelsen i Lønstrup for 40 Aar siden, altsaa ca. 1600, kunde pløje og saa, var nu »udi Hav«, og et Tingsvidne af 22. Marts 1662 oplyser, at Lønstrup Bys Ager og Eng delvis var borttaget af Havet, saa der nu hverken var Eng eller Tørveskær. I Tiden ca. 1786 til ca. 1886 er her bortskaaret ca. 150 m Land¹²⁾.

Efter det foranførte synes det mig sandsynligt, at der endnu ved Aar 1600 har været et lavtliggende Forland med Strand og Strandenge mellem *Fureby* og *Lønstrup*, ja vel endog forhen med Byggesteder, thi de gamle romanske Kirker i Lyngby, Rubjerg og Maarup, vel fra ca. Aar 1200, vilde man næppe have lagt helt ude ved Kysten, hvis der ikke var Bebyggelser paa et nu forsvundet Forland. Lyngby Kirke blev nedrevet 1914, da den kun laa 20 m fra Skrænten, og genopført længere inde i Landet; Rubjerg Kirke blev nedbrudt 1904 og Maarup Kirke staar kun som et af Nationalmuseet fredet Mindesmærke. Havets Graadighed i Forbindelse med Sandflugten tvang Beboerne og Kirkerne bort.

Nord for Lønstrup op over *Skallerup* og *Tornby* Strande til *Hirtshals* Fyrbakke er der tilskyttet Land og ligeledes øst for *Hirtshals* over *Asdal*, *Uggerby* og *Tversted* Strande, hvor Landet

¹²⁾ Axel Jessen, a. St. S. 220.

paa sine Steder er vokset 200—300 m. En ret stor Fiskerby med en Snes Huse ved *Kjul Strand* i Asdal Sogn, som fandtes her ved Aar 1600, blev ikke borttaget af Havet, men forlodes ved 1630, efter at de store Fiskerier her som andet Steds var ophørt henimod 1620¹³).

I *Raabjerg Sogn*, nordligste Nabo til Tversted, og i *Skagens Landsogn* er der i de senere Aar skaaret meget væk af Kysten fra *Skiveren* til *Kandestederne*, saa den ældgamle Vej mellem Hjøring og Skagen, der fra Tversted gik ad Stranden til *Højen* (Gl. Skagen) ikke lader sig befare mere.

Af *Skagens Oddes* Vestside er der efter Axel Jessens Beregning i de ommeldte 100 Aar bortskaaret 100—150 m, medens Oddens Nordside er vokset med 300—400 m, ja, nord for Skagens Fyr endog med 500 m; men paa Sønderstrand mellem Fyret og Byen skæres Landet bort¹⁴).

Forandringerne af Kysten ved *Skagen* og *Højen* har dog nok i ældre Tid været større. Olafur Olavius fortæller i sin »Beskrivelse over Skagen« (1787)¹⁵, at Havet 1680 borttog flere Huse i Højen, og en 95-aarig Mand fortalte ham ca. 1785, at han tydeligt erindrede, at den første Raadmand i Højen hed Madsen og boede mestendels saa langt ude, som man nu plejer at sætte Torskeliner; altsaa hvor der nu var Hav. Raadmanden var Hans Madsen Hop, der døde 1695 vist af Ophidselse over, at den bekendte Søkortdirektør Jens Sørensen pryglede ham med sin Pisk¹⁶).

I Oktober 1592 tog Stormflod flere Huse og Gaarde i *Skagen*, 15. Januar 1593 gik 14 Huse og Gaarde samme Vej¹⁷), og endnu henad Jul samme Aar var der to Gange Vandflod, der bortsyklode mange Steder paa Skagen og paa Vestkysten, saa »Huse og

¹³) Horns Herreds Tingbog 10. Jan. 1631, 17. Marts 1634, 6. April 1635, 31. Maj 1647.

¹⁴) Axel Jessen »Vendsyssels Geologi«, S. 220.

¹⁵) Side 5 f.

¹⁶) C. Klitgaard: »Skagen Bys Historie« S. 431—444.

¹⁷) a. St. S. 41.

Byer og mange Mennesker druknede¹⁸⁾. 10—11. Sept. 1690 borttog Havet flere Huse, Juledag 1717 ligeledes, og Havet bortskar da Sønderstrand med Klitten og en Del af den gamle Fyrbakke, og 14. Feb. 1718 mistedes atter nogle Huse paa denne Maade.

Vi har nu fulgt Vendsyssels Vestkyst fra Bulbjerg til Skagen og set paa Kystforandringerne der; men ogsaa paa Vendsyssels Østkyst er der sket Forandring. Der er i *Aalbækbugten* foregaaet en Tilvækst af Land af indtil 600 m; nord og syd for *Sæby* er der gaaet indtil 200 m tabt, men mellem *Lyngsaa* og *Voersaa* er der tillagt indtil 500 m.

Axel Jessen opgør Vindings- og Tabskonto i de 100 Aar 1786—1886 saaledes¹⁹⁾:

Fra *Skagens Gren* til *Blokhus* er tillagt 950 Tdr. Land og bortskyllet 431 Tdr.; fra *Grenen* til *Voersaa* er tillagt 1450 Tdr. Land og bortskyllet 250 Tdr.; altsaa ialt en Tilvækst af ca. 1720 Tdr. Land; men medens det bortskaarne Land i hvert Fald delvis var dyrket Jord, bestaar Tilskylningen desværre udelukkende af ufrugtbart Strandsand, og Landvindingen her har derfor ikke som i Slesvigs Marskegne været til nogen økonomisk Fordel for Beboerne.

¹⁸⁾ Chr. Staphensens Aarbog; Kgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. Nr. 2355.

¹⁹⁾ »Danmarks geologiske Undersøgelser« I. Række, Nr. 3, S. 311 ff.